

MERSE RUDUREDA

SMRT I PROLEĆE

Prevela s katalonskog: Silvija Monros Stojaković

KONTRAST

Beograd, 2022.

... ovom glasu bez tela koji ništa nije moglo ućutkati.
Pjer de Ronsar

Misterija ove težine koju nosim u sebi, koja mi ne da da dišem
M. R. G.

PRVI DEO

I

Tada sam se svukao, ostavio odeću pod jednom košćelom kraj kamena ludaka i, pre nego što sam ušao u vodu, pažljivo sam osmotrio boju koju je sunce rasipalo po njoj, koju je nebo ostavilo na površini, a unutra je svetlost već bila drugačija, jer je proleće stiglo, nakon dugog skrivanja pod zemljom i među granama... Ušao sam u vodu lagano, ni ne usuđujući se da dišem, jer bi me, svaki put kad bih ušao u vodeni svet, bio strah da će se vazduh, ne bi li se oslobodio takve jedne smetnje poput mene, razbesniti i da će, pretvoren u vetar, dunuti onako jako kao i zimi, kada gotovo raznosi kuće, drveće i ljude. Potražio sam pre toga najširi deo reke, onaj koji je bio najudaljeniji od sela i na koji gotovo niko i ne odlazi, jer nisam želeo da me vide. Voda je proticala uverena u sopstveno postojanje, uverena zbog vodene mase koja je stizala od planinskog snega i svih onih izvora koji su, bežeći od senke, prolazili kroz pukotine u kamenu. A sva ta voda skupljala se iz čistog zanosa za skupljanjem i odmicala neprekidno sa obe strane omeđena zemljom.

Čim sam iza sebe ostavio štale i ograde za konje, shvatio sam da me proganja jedna pčela, zajedno sa vonjom gnojiva i mirisom meda glicinija u cvatu. Voda je bila hladna, a ja sam je tada sekao rukama, uznemiravao nogama, i svako malo bih je otpio, tu belu zimsku vodu orošenu suncem, koje bi iza Visokih stena osvanulo sa željom da uzleti. Zaronio sam kako bi se pčela koja me proganja zbunila. A ja sam znao da tu ima i starih, jednako tvrdoglavih, ali ipak razumnih pčela. Unutra je sve bilo mutno: kao u nekom staklastom oblaku. Prisetio sam se tada staklenih mehura iz bašte među puzavicama, među tim glicinijama koje zovu i plavom kišom, a koje vuku nagore sve kuće u selu.

Sve kuće u selu inače su ružičaste. Tako ih bojimo na proleće i možda je zbog toga svetlo drugačije: jer preuzima tu ružičastu boju samih kuća, kao što na obali reke preuzima boju lišća i samog sunca. Zimi, odsečeni od sveta, pravili bismo četke od repova konja sa drškama od drveta i žica, i kad bi bile gotove, odlagali bismo ih ispod pokrivenog dela trga dok ne otopli, a onda bismo svi, i veliki i mali, odlazili do Maraldinine pećine, kako bismo zajedno potražili crveni prah kojim se pravi ružičasta boja, i to na planini prekrivenoj vresom, sa mrtvim drvetom na kraju i vetrom koji prolazi kroz žbunje. Spustili bismo se u pećinu uz konopac privezan za kočić. Fenjer bi držao onaj koji je na čelu. Silazili bismo u pećinu niz vlažan, crni bunar čije se pukotine presijavaju kad je napolju sunčano, ali koje bi se povremeno ugasile – jer, kad padne mrak, tamo u dubini, mrak ih pojede. A preko bunara bismo stizali do pećine, crvene i meke poput usta bolesnika. Torbe bismo napunili prahom i dobro ih privezali, a oni koji bi ostali gore dizali bi ih i slagali na gomilu. Po povratku u selo pomešali bismo prah sa vodom i tako pravili ružičastu boju koju zima briše. A na proleće, kada bi procvetale glicinije a pčele letele na sve strane, i kada bi glicinije u cvatu prekrile kuće, mi bismo krečili, te bi svetlost odmah postajala drugačija.

Polazili smo u vreme kad noć umire, a na planini Maraldina je uvek bilo vetrovito; jedva smo se penjali. Ulazili smo u pećinu pod bunarom i izlazili natovarenih vreća poput mrava pa smo se spuštali niz planinu i sa padina bismo videli konje na pašnjacima. Konji su bili isključivo za jelo. Jeli bismo ih pečene na ćumuru, naročito o pogrebne svetkovine. A po načinu na koji su klaničari ubijali konje pod naredbama čoveka od krvi, jasno je bilo da ti ljudi još samo mogu da ubijaju konje pošto su ostareli i više ničemu ne služe, a ni u konjima više ne bi ni kapi krvi ostalo unutra, pa bi meso imalo opori ukus ništavila i piljevine. Dok smo silazili sa Maraldine sa vrećama preko ramena, vetar, koji nas je gurao nadole prilikom penjanja, sad nas je gurao nagore. Bilo da se penjemo ili spuštamo, stalno nas je gurao kao da je

držao svoje ogromne ruke na našim grudima. A stari su pričali da vetar sa Maraldine, šćućuren među žbunjem kada nema nikoga, ide natovaren dušama koje lutaju planinom samo da bi postao još jači u času penjanja, u potrazi za prahom, da bi nam otežao posao i da bi nam poručio da bi nam bolje bilo da ne radimo to što radimo pošto ionako ništa ne vredi. A kako nemaju usta, duše su nam to poručivale glasom vetra.

Ostavljali bismo vreće nasred trga i odmah bismo se dali na posao mešanja praha sa vodom, pa krečenja svega u ružičastu boju, jer to je boja svih kuća, osim jedne: Gospodara koji živi na vrhu razlomljene planine, male planine koja takođe pada kao litica nad selom, i dok mu pretilistovremeno ga i štiti. A litica, sa Gospodarevom kućom na vrhu, prekrivena je bršljanom koji bi se u jesen zažario i ubrzo uvenuo.

II

Izvukao sam glavu iz vode i svetlost je bila jača. Polako sam plivao kako bih odložio čas izlaska. Voda me je grčila, mogla je da me uhvati da je tako htela i, poguran i progutan, svakako bih završio tamo gde se sve završava... U vodi je bilo trave; struja bi je razgrnula, a ona je puštala da je ljulja ta voda koja sa sobom nosi snagu neba, zemlje i snega. Izašao sam. Voda mi je klizila niz čitavo telo i činila da blistam. Pčela me je ispustila iz vida pošto me je pre toga onako dugo pratila. Seo sam na travu pored kamena ludaka, koji je ranije stajao uspravno, a sada je ležao sa rupom koju je napravio ludak udarajući ga glavom, a koja je pak služila nakon kiše kao kada ptici sa crnom krestom. Senka šume preda mnom takođe je bila crna i titrava. A tu travu su nazivali psećom ružom... Pauci su preli mrežu između listova, a gomile sitnih, mrtvih i sasušenih bubica se uplitalo u te niti što u jesen posive. Išćupao sam busen trave. Koren je bio beo i grumen zemlje je visio sa svake travke. Na kraju zakovitlanog busena bila je gotovo savršena bela mrlja. Uhvatio sam travu za vlati i naterao je da zapleše s jedne na drugu stranu, ali zemlja nije otpala. Stavio sam busen na koleno kao da je tamo zasađen. Bio je svež. Kada sam ga posle nekog vremena sklonio sa kolena bio je ugrejan i snažno sam ga zatresao da vidim kako zemlja pada. I ponovo sam ga zasadio. U šumu su ponekad išli odrasli. A kada bi otišli, nas bi zaključali u drvenom kredencu u kuhinji, pa smo mogli da dišemo jedino kroz zvezde na vratima, a to su bile šuplje zvezde, poput malih zvezdastih prozora. Jednog dana upitao sam dečka koji živi pored naše kuće da li i njega zatvaraju u kuhinjski kredenac i rekao mi je: „da”. Upitao sam ga da li vrata kredenca imaju dva krila i da li je na svakom krilu šuplja zvezda, a on mi je rekao da

i tamo kod njega ima jedna šuplja zvezda, ali da nije dovoljna za disanje, te da im se crno piše kad se odrasli zadrže, jer počnu da se guše. Rekao je i da kroz zvezdastu rupu vidi kad odrasli krenu, a posle može da vidi samo zidove i pepeo; sve bi izgledalo пусто, kao da ispušta tugu, onu tugu koju sadrže zidovi kada su stari jer ih ljudi napuštaju sa svom tom decom zatvorenom po kredencima kao kakve štetočine. I to što mi je rekao bilo je istina: veoma brzo ostare kada ostanu sami, ali ako im ljudi prave društvo, onda to ide malo sporije i starost bitno drugačije izgleda, kao da umešto da poružne postaju još lepši. A odrasli bi se vratili u zoru uz pesmu, ciku i vrisku na ulici, pa bi potom zaspali na podu, i često se ne bi ni setili da otvore kredence u kojima su zaključavali decu, koja bi onda, kada ih napokon otvore, izlazila polubolesna i sa većim bolovima u leđima nego kada ih očevi i majke tuku samo zato što su roditelji loše volje. Jer uprkos tome što je okrečeno u ružičastu boju, selo bi se ponekad napunilo teskobom, krivicom konja, krivicom robijaša, krivicom vremena, krivicom glicinija, krivicom pčela i krivicom Gospodara koji živi sam u kući kod ambisa prekrivrenog bršljanom, što u predvečerja poznog leta deluje kao mlaz krvi. Ali i krivicom karamena. Kada bi se konj rodio takođe bi slavili, ali tada nas ne bi zatvarali po kredencima, a nisu nas zatvarali prilikom slave našeg mesta, koja počinje plesom stražara, posle čega sledi trčanje pred njima samima. Govorili su da onog dana kada čovek protrči ispred sebe samog, dobiće sve ili gotovo sve, a to je već mnogo. A pre večere, posle igre i trke, jedan čovek, sam i go, ušao bi u reku i obišao bi selo odozdo da proveri da voda ne potkopava kamenje i da reka ne povlači selo nizvodno. A taj čovek bi izronio ponekad razvaljenog, a ponekad iščupanog lica.

Puzavica koja se penjala uz liticu sve do Gospodareve kuće venula je svake godine. Jesenji vetar bi je obnažio i sva dvorišta bi bila posejana crvenkastim lišćem. To je jedino što nam daje Gospodar, govorili su, pa i decu, ili je bar davao dok je bio mlad. Sada više ne. I smejali su se i dizali pogled ka prozorima. Kada

bi lišće bršljana opalo, njime bismo, mi deca, napunili košarice i čekali da se osuši, a kasnije bismo ga nagomilali na trgu, te bismo po njegovom spaljivanju podizali pogled, jer bi tokom paljevine Gospodar lomače promolio glavu kroz središnji prozor, koji je bio uzan a izdužen, i svi bismo mu isplazili jezik. Bio je nepomičan, kao da je od kamena; a kada plavičasti dim nestane, on zatvara prozor do naredne godine.

Gospodareva kuća nalazi se na samom vrhu planine, a planina je ipak omanja. Izgleda kao da je jednim udarcem sekire prepolovljena. Na drugu stranu planine niko nikad nije išao. Selo je inače podignuto iznad reke, ali kad se snegovi istope, svi bi u selu bili zabrinuti hoće li sa istopljenim snegom i selo nestati. Zbog toga je svake godine jedan čovek ulazio u reku s gornje strane, prolazio ispod sela i izlazio odozdo, s druge strane. Ponekad već mrtav. Ponekad samo bez lica: stene koje su podupirale selo već su mu ga razmrskale, jer ga voda, u sopstvenom očaju, gura nagore.

III

Noću se čuo jecaj reke ispod postelja kao da je jecaj zemlje same, i kao da ona mora sve da odvuče sa sobom, kao da sve treba da utekne sa vodom. Ali ništa od toga. Selo je ostajalo gde je i bilo i samo je voda krišom bežala. Ulazila je glatka, a izlazila je razularena penom usled vremena koje je morala da provede u mraku. Kao da se pribojava da će ostati zatumljena. Ja sam spavao, ali pre nego što bih usnio, dok sam spavao bez spavanja, razmišljao bih o stvarima. Sećao bih se majke, i bez namere: uspravne i vitke, sa crvenim kolutićem oko očiju. Umela je da bije decu. Postajala je naporna u noći mladenaca. Kada bi dvoje ljudi započelo život pod istim krovom, znala bi im čitave noći zavijati pod prozorom, kao da pas zavija. Sve dok je ne bi učutkala obolela jutarnja svetlost. Niko se nije obazirao na majčino zavijanje jer je mati već bila ispričala kako je majka njene majke to isto radila, te da su to radile sve žene u njenoj porodici. Izletela bi kao munja kad bi se mladenci zatvorili u kući i onda bi vikala bez prestanka. A kad je moja majka već bila mrtva, kad je već odavno bila pokopana, prvi put kad su moj otac i moja maćeha legli zajedno, ja sam čuo, samo ja, kako majka zavija pod prozorom moga oca: sve do prvog tračka svetlosti.

Moja maćeha je imala jednu ruku značajno kraću od druge. I pre nego što bih zaspao, ja sam mislio na maćehinu sićušnu ruku i mislio sam na šuplju zvezdu na kredencu, u kojem su me zatvarali kad bi otišli na sahrane da igraju i da se vesele. Mislio sam na crveni prah i na oblak duša na vresu koji u jesen sitno cveta u ljubičastim prelivima po celoj Maraldini. Mislio sam na vreće što udaraju o zidove pećine kad se otuda izvlače. Starci u selu, oni sa klanice, dolazili su u našu kuću kad je otac radio na

polju. Donosili su stvari. A maćeha mi je govorila, idi da pomogneš ocu... I ja sam odlazio, ali onda bih se okrenuo da pogledam svoju kuću, i činilo mi se da je korenje glicinija sa svih strana gura nagore. Dok sam tako išao, nogom sam udario po prašini, a povremeno bih zastao da kamenicama gađam guštere, da im odsecam repove, pa da vidim kako žive, onako izbezumljeni, sve do iznemoglosti.

Kad sam izašao iz vode, bio sam zanesen sumpornim prahom koji je dolazio od svadbe cveća. Gomilao se u rečnom rukavcu. Sunce je bilo tako jako da je manje plavo bilo sve ono okolo. Prstohvat magle je dremao i rastvarao se na psećim ružama. Pošto sam posadio travu, ponovo sam pomislio na Gospodarevu kuću. Viđao sam je sa strane, a sa strane nije imala prozore. Završavala se u obliku šiljka. Ali viđao sam Gospodara, u mislima, kako kašlje i jede med; uvek kao da iščekuje da reka odnese selo. Bršljan, gore po kamenju, bio je zelen. Tu i tamo dva čoveka sa veoma dugim štapovima udarali su izdanke koji su pokušavali da se penju po kući. Izmrvljeni listovi su padali niz liticu sa mladim petelj-kama prepunim iščupanih prstića... padali su... Do krovova i do dvorišta. Bršljan treba počupati, inače će pojesti zidove. I svaki put kad bi čovek besno lupao štapom i mrvio lišće, Gospodar bi provirio telom i, držeći se rukama za prozorsko okno, gledao nadole.

IV

Hodao sam po vlažnoj travi i na kraju nagiba, iza žbuna, ukazala se ravnica sa zasadima. Klice su tek izbijale, a nežne, mlade stabljičice bile su bez listova, iako će sve one svejedno jednom dobiti svog mrtvacu unutra, čim ih presade u šumu i čim postanu veliko drveće. Prošao sam kroz njih i izgledalo mi je kao da gledam u one pojave koje vidiš samo dok spavaš. Zastao sam pred ulazak u šumu, pod posekotinom stabla kojoj sunce pravi senku. Već duže vreme sam gledao oblak leptira. Drveće u šumi bilo je izuzetno visoko i lisnato, sa petokrakim listovima, i kao što mi više puta beše rekao kovač, sva stabla su bila obeležena pločicom i alkom. Leptiri su bili beli, a bilo ih je na hiljade. Leteli su nekako nemirno, zapravo unezvereno, tako da je mnogo njih u stvari ličilo na nepravilno otvorene cvetove, i to sa onim belim delom pomalo prebojenim u zeleno. Listovi su podrhtavali, sunce je skakalo sa jednog na drugi list, a po sredini su se videle plave mrlje. Zemlju su činile silne naslage starog i sasvim sasusšenog lišća, dok je odozdo izbijao vonj truleži. Uzeo sam list koji je zapravo bio samo rešetka njegovih žilica, isto kao i drvo ili drvena greda neke kuće u kojoj ta greda sve povezuje. Ispružio sam se pod jednim takvim drvetom i pogledao oblak leptira koji je ključao među lišćem, i to sam gledao kroz mrežasti splet žila lista i onda sam se umorio, a kad sam taj list ispustio tako da je pao, čuo sam njegove korake.

Poskočio sam, a zatim se sakrio iza prvog žbuna. Koraci su bili sve bliži. U tom žbunu prednjačio je žuti cvetak koji se otvorio sa pet sjajnih latica iznutra; pčela je bila u njemu i samo je tresla nožice. Bila je to svakako pčela, u to uopšte nisam sumnjao, ona koja me je pratila sve od sela, koja je sa mnom i reku prešla.

Koraci su zastali. Sve se odjednom utišalo, a ja sam tako načuljio uši da mi se činilo kako čujem nečije disanje, možda baš zbog silnog naprezanja, a od toga svega – nešto sam i uspeo da razaberem – nekakva nelagoda mi se uvukla u grudi: isti onaj nelagodni osećaj kao kada vreme prolazi, selo je pusto, a meni postaje sve teže da opstanem u kredencu... Pa sam čekao... sve isto. Ništa se nije promenilo: listovi su bili isti, baš kao i drveće, leptirići, a i vreme koje je unutar one senke izgledalo kao da je umrlo... A sve se inače promenilo.

Iznova su se začuli koraci, sad još i bliže, i video sam jedan šljašteći odblesak pod krošnjom. Čovek koji je nailazio držao je sekiru na ramenu i vilu u rukama. Bio je obnažen od pasa nagore, a čelo mu je bilo razvaljeno. A ni koža koja mu nije bila dobro slepljena nakon što mu je vodena bujica razvalila čeonu kost, odonda mu ne da da sklopi oči. Uvek bi mu neka pukotina ostala otvorena jer ga je skupljena i zacrvenjena koža vazda vukla nagore. Na grudima je imao čitavo rastinje crnih dlaka. Bio je sav pregoreo od sunca.

Pčela kao da je spavala, isto kao i cvet, sve dok ne prođe dašak vetra, pa cvet poče da se njiše, pčela iščeznu iz njegovih creva, te prolete, takoreći, pored mog obraza, no čim se cvetak umirio, i pčela se smiri i opet uđe unutra. Čovek beše ostavio vilu i sekiru ispod stabla, potom rukom obrisa usta i pomalo izgubljeno baci pogled oko sebe. Uplaših se da će me videti jer mu se pogled zadržao na mom žbunu. Ali ne. Počeo je da ide od drveta do drveta i čitao je reči koje su visile o alkama. Između dva stabla spotakao se o jedan koren i umalo pao. Onda je zašao u šumu. Kada mi je nestao iz vidokruga udahnuo sam sav vazduh koji mi teskoba u grudima nije dotle davala da udišem. Sporo su prolazila stada oblaka, a ja sam poželeo da mogu da ih vodim, da mogu da ih povedem kako ja želim... a skupina sićušnih oblaka je zastala tačno iznad šume i ostala tamo veoma dugo, kao da neće odatle ni otići. Kada je skupina tih oblaka počela da se povlači, čovek se vratio. Sekirom je stao da delje krst na jednom stablu: obeležio ga

je bio kamenom, odgozgo nadole, s jedne i s druge strane. Radio je ne obraćajući pažnju, a nakon nekog vremena pao je ničice i počeo da plače. Ja nisam disao. Ustao je iako je i dalje plakao, pljunuo u šake i protrljao ih. Pčela je ulazila i izlazila iz cveta. A sekira je sekla drvo i postepeno pravila usek. Leptiri su se uznemirili već kod prvih udaraca sekirom. Dva su se spustila dok nisu došla tik uz travu i zalepila se za nogu čoveka koji je parao stablo. Pčela je sisala cvet. Čovek je nakratko napravio predah, pa je opet pljunuo u svoje šake; dok ih je trljao, sa sekirom ispod miške pogledao je nagore i, za trenutak, bio je zaslepljen plesom leptira. Vratio se na posao, još umorniji, kao da svaki put kad zamahne sekirom diže sav teret sopstvenog života.

Prošlo je mnogo vremena i čovek je sada udarao po poprečnom useku krsta. Udarao je i udarao... Dva leptira koja su mu se prilepila za nogu bila su tako spojena, i tako su im krila bila sjedinjena, da se činilo da je to jedan leptir. Čovekova leđa su blistava od znoja, isto tako i rebra, jer je bio mnogo mršav. Došlo mi je da mu priđem, da popričam s njim, da mu kažem kako mi, ponekad, ispred kovačke vatre iz koje iskaču varnice, između dva udarca čekićem, kovač govori o šumi i o mrtvima koji se nalaze u utrobi drveta.

Kovačeva kuća je bila na ulazu u selo: kuća sa dve glicinije sa svake strane ulaza, koje se isprepletenih grana penju do krova. Varnice iskaču, a kovač mi govori: i ti imaš svoje drvo, svoju alku i svoju pločicu. Ja sam je iskovao čim si se ti rodio. Čim se neko rodi, ja odmah pravim i alku i ploču. Da ne bude da ti nisam rekao. Svi imamo svoju alku – svoju alku i svoje drvo. A na ulazu u šumu nalaze se vile i sekira.